

УДК 81'313.2'0

Леся ЯЩУК

СЛОВ'ЯНСЬКІ ОСОБОВІ ІМЕНА ЖИТОМИРЩИНИ XVI–XVII СТ.

У статті проаналізовано слов'янські власні особові назви Житомирщини XVI–XVII ст., зокрема імена-композиції й відкомпозиційні похідні (безсуфіксні, усічено-суфіксальні, суфіксальні варіанти); акцентовано увагу на частоті вживання таких онімів представниками соціальних низів і привілейованої верхівки; для порівняння залучено інші групи антропонімів, зокрема прізвищеві назви та імена по батькові.

Ключові слова: слов'янські автохтонні імена, імена-композиції, відкомпозиційні деривати.

На означення імен, які існували в східних слов'ян до прийняття християнства, в антропонімічній літературі вживають різні терміни: *давньоруське ім'я*, *дохристиянське ім'я*, *нехрещене ім'я*, *нехристиянське ім'я*, *нецерковне ім'я*, *поганське ім'я*, *слов'янське ім'я*, *язичницьке ім'я* і т.п. Для визначення цього типу онімів М.О. Демчук упровадила в науковий обіг термін *слов'янське автохтонне ім'я* (САІ), укладаючи в нього поняття «ім'я праслов'янського походження або утворене пізніше, уже в антропонімії того чи іншого конкретного слов'янського народу, на споконвічно слов'янському мовному ґрунті»¹. Саме його ми будемо дотримуватися в нашій розвідці.

Слов'янські автохтонні імена різних теренів України в синхронії й діахронії досліджували Г. Є. Бучко, Л. Л. Гумецька, І. М. Железняк, Л. О. Кравченко, С. М. Пахомова, Р. І. Осташ, І. Д. Фаріон, М. Л. Худаш та ін.² В українській антропоніміці докладному вивченню цих імен присвячені монографія

¹ Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. / М. О. Демчук. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 13.

² Бучко Г. Є. Роль слов'янських відкомпозиційних імен у творенні українських прізвищ / Г. Є. Бучко // Українська пропріальна лексика. – К.: «Кий», 2000. – С. 20–23; Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. / Л. Л. Гумецька. – К.: АН УРСР, 1958. – 298 с.; Железняк І. М. Світоглядний код слов'янської антропонімічної лексики / І. М. Железняк // Актуальні питання антропоніміки: Зб. наук. праць пам'яті Ю. К. Редька. – К., 2005. – С. 76–88; Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини / Л. О. Кравченко. – К.: «Факт», 2004. – 198 с.; Пахомова С. М. Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах / С. М. Пахомова. – Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. – 344 с.; Осташ Р. І. Українські особові імена середини XVII ст. як об'єкт лексикографії. 19. / Р. І. Осташ // Студії з ономастики та етимології 2010. – Луцьк, 2010. – С. 157–198; Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словинком) / І. Д. Фаріон. – Львів: Літопис, 2001. – 371 с.; Худаш М. Л. 3 історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – К.: Наукова думка, 1977. – 235 с.

М. О. Демчук «Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст.» (1988 р.) та лексикографічна праця П. П. Чучки «Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник» (2011 р.).

Незважаючи на поширеність церковних імен, САІ не виходять з ужитку ще в XIV–XV ст., хронологічні рамки їхнього функціонування в Україні закриваються умовно XVII ст.³ В офіційних документах Житомирщини XVI–XVII ст. САІ зрідка виступають як самостійні та повноправні (у дійсності їхні носії мали й християнські імена, бо цього вимагала православна церква), пор.: «впе(р)шися в домы по(д)даны(х) колодежа(н)ски(х)... *Ждана* Каличича... *Ивана* Лычича... *Пе(р)шъка* Деся(т)ника...» [1587 ЖК 1, 229]; «селяномъ... на (и)ме... *Ма(р)ку* Кравъцу, *Лепеси* Ста(д)никови, *Ма(р)тину* Белашъку, *Тишъку* Коза(ч)кови...» [1650 ЖК 13, 381 зв.]. Іноді та сама особа іменується й християнським, і САІ: «*Я, Сава* *Иванови(ч)*, на(з)ваны(и) *Бо(з)данъ* *Стрыбы(л)*, *ѡ(з)на(и)муючы*, *я(в)но* чыню си(м) мой(м) записомъ...» [1606 ЖК 4, 295]; «напроти(в)ко пану *Василеви*, алия(с) *Ва(ц)лавови* *Ще(р)бине*, писареви *ѡвруцкому*...» [1635 АЖГУ 1, 114] / п-на *Василя* *Ще(р)бини* / пань *Вацлавъ* *Сче(р)бина* [там само, 117]. За нашими підрахунками, САІ на Житомирщині XVI–XVII ст. становлять майже 3 % у носіїв-простолудинів (175 імен із 5850) і більше 10 % – у шляхти (295 із 2800).

Мета статті – розглянути засвідчені в пам'ятках Житомирщини XVI–XVII ст. слов'янські автохтонні імена-композиції й відкомпозиційні безсуфіксні, суфіксальні та усічено-суфіксальні утворення, прослідкувавши їхню наявність чи відсутність в основах прізвищевих назв та імен по батькові й зіставивши частоту їхнього вживання носіями нижчих і вищих верств населення.

В XI–XIII ст. виявлено близько 200 імен-композицій (двохосновних, крім трьохосновного імені *Всеволодимир*), будівельним матеріалом для яких слугували більше 100 слов'янських антропонімооснов. У період XVI–XVIII ст. із слов'янських автохтонних двохосновних імен залишилося близько двох десятків⁴.

У пам'ятках Житомирщини XVI–XVII ст. зафіксовано 6 САІ-композицій, серед них: *Бо(з)данови* Кравъче(н)кови [1643 ЖК 10, 269], пор. *Василе(и)* *Бо(з)данови(ч)* *И(л)иньски(и)* [1585 ЖК 1, 107], *Куца* *Бо(з)дане(н)ка* [1606 ЖК 4, 342 зв.]*; п-на *Богуфала* *Па(в)шу* [1586 ЖК 1, 130 зв.], пор. *Адама* *Богуфала* *Воронови(ц)кого* [1611 АЖГУ 351] – гіперправильна форма слов'янського імені *Богухваль*, у якій фонема /xw/ унаслідок субституції змінилася на іншомовну /ф/ [Чучка 2011, с. 67], пор. *Яку(б)* *Богуфалови(ч)* *Па(в)ша* [1586 ЖК 1, 196]; *Ва(ц)лавови* *Жлобе* *Че(р)чицкому* [1650 ЖК 13, 406], на думку П. П. Чучки, з чеським еквівалентом праслов'янського *Večeslavъ – *Вацлав*, якому відповідає укр. *В'ячеслав*, «українці познайомилися, напевно, через поляків» [Чучка 2011, с. 93]; «па(н) *Влады(с)ла(в)* *Немиры(ч)*, старо(с)та *ѡвруцки(и)*» [1650 ЖК 13, 331 зв.] – «південнослов'янський, чес. і словац. відповідник українського імені *Володислав*» [Чучка 2011, с. 103]; пань *Во(ш)те(х)* *Красни(ц)ки(и)* [1617 ЖК 7, 45]; пано(м) *Стани(с)лаво(м)* *Ѡ(л)ше(в)ски(м)* [1585 ЖК 1, 108 зв.]; пор. *Васи(л)ю* *Станиславовичу* *Сурина* [1611 АЖГУ 72]. Імена *Богуфаль* і *Владиславъ* у досліджуваному

³ Гумецька Л. Л. Знач. праця. – С. 28; Демчук М. О. Знач. праця. – С. 32.

⁴ Чучка П. П. Розвиток імен і прізвищ / П. П. Чучка // Історія української мови: Лексика і фразеологія. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 593, 607.

* Після САІ подаємо за умови наявності утворені від них імена по батькові та прізвищеві назви, зафіксовані в пам'ятках Житомирщини XVI – XVII ст.

антропоніміконі назвають лише представників привілейованих верств населення, а співвідношення носіїв імені *Станиславъ* серед простолюдинів і шляхти становить 7 : 138 (в XI–XIII ст. це ім'я теж належало до елітних)⁵.

Суфіксальні утворення від композитних імен: *Бо(є)да(н)ца* [1585 ЖК 1, 122] (З. в.), Литви(н) *Бо(є)дане(ц)* [1609 ДМВН 130].

Як відомо, САІ до прийняття християнства мали багатівкові традиції побутування і, відповідно, давніші особливості творення, які й слугували моделями для адаптації канонічних імен⁶. Поряд із двохосновними іменами ще в давньоруський період існували різні похідні⁷: безсуфіксні (з нульовим суфіксом), суфіксальні відкомполітні імена (усічено-суфіксальні) та утворення «indeclinabile + potem»⁸.

Спираючись на класифікацію відкомполітних слов'янських імен Г. Є. Бучко⁹, у групі відкомполітних імен виділяємо: 1) власне слов'янські відкомполітні імена; 2) імена, які можна тлумачити і як відкомполітні похідні, і як деривати від християнських імен; 3) імена, що можуть мати як відкомполітне, так і відапеліативне пояснення.

В аналізованих текстах Житомирщини XVI–XVII ст. виявлено:

1. Власне слов'янські відкомполітні імена:

а) безсуфіксні: *Богушъ* Васи(л)єви(ч) Дешко(в)ски(и) [1595, ЖК 4, 1, 23] < від *Богуславъ* чи *Богухваль* шляхом усічення постпозитивного компонента зі збереженням його початкового приголосного, перетвореного в інший приголосний [Демчук, с. 90; Чучка 2011, с. 67], пор. Ла(в)ринъ *Богушъ* [1643 ЖК 10, 12 зв.], Бо(г)да(н) *Богушеви(ч)* Де(ш)ко(в)ски(и) [1587 ЖК 1, 309 зв.], Федора *Богушевича* [1605 ЖК 4, 234 зв.]; *Бориса* Пуховича [1630 ЖК 8, 465 зв.] < *Богорисъ* або *Бориславъ* [Чучка 2011, с. 74; Демчук, с. 85-86], пор. Дорошови *Борисеньку* [1650 ЖК 13, 381 зв.], Фе(д)ка *Борисовича* [1595 ЖК 4, 1, 11 зв.]. Носії імен *Богушъ*, *Борисъ* – представники різних соціальних груп. Частота вживання оніма *Борисъ* шляхтою і простолюдинами 2 : 20;

б) суфіксальні: у *Богушъка* [1605 ЖК 4, 65 зв.]; *Во(и)тька* Ляха [1647 ЖК 12, 59 зв.] < *Войт[ъхъ]* чи *Войт* за допомогою демінутивного форманта *-ко* [Чучка 2011, с. 111], пор. Се(н)ка *Во(и)тька* [1606 ЖК 4, 244]; *Ста(н)ка* Пу(д)чича [1606 ЖК 4, 248 зв.] < *Стан* < *Станислав* чи *Станисмир* [Чучка 2011, с. 329], пор. Васко *Ста(н)ченько* [1649 Р 195], ω(т) Куца *Ста(н)ченя(ти)* [1606 ЖК 4, 351]; *Сули(му)* Давидовського [1605 ЖК 4, 107 зв.] – словоформа родового відмінка на *-а* імені *Сулим* < *Сулимир*, яка виконує функцію називного відмінка [Чучка 2011, с. 337], пор. Нестера *Сулими* [1647 ЖК 12, 60 зв.].

в) усічено-суфіксальні: *Бо(є)даша* Коро(т)кого [1585 ЖК 1, 75], П. П. Чучка вважає запис *Богдаш* графічним варіантом *Богдасъ*, менш правдоподібно, на думку дослідника, його утворення усічено-суфіксальним способом за допомогою демінутивного суфікса *-аш* від *Богдан* [Чучка 2011, с. 64]; *Во(и)ны* Заболо(ц)кого [1586 ЖК 1, 138 зв.] – це «середньовічне чол. ім'я, яке постало

⁵ Чучка П. П. Зазнач. праця. – С. 594.

⁶ Близнюк Б. Б. Гуцульські прізвища, в основах яких відображені автохтонні особові власні імена / Б. Б. Близнюк // Наукові записки: Мовознавство. – Тернопіль: ТДПУ ім. В. Гнатюка, 1999. – Ч. 2. – С. 119.

⁷ Чучка П. П. Зазнач. праця. – С. 594.

⁸ Демчук М. О. Зазнач. праця. – С. 55, 91-92.

⁹ Бучко Г. Є. Зазнач. праця. – С. 21.

внаслідок видозміни давнього слов'янського імені *Воин* чи *Войно* або в результаті усічення давніших двохосновних імен зразка *Войнѣгъ*, *Воймиръ*, *Войславъ*» [Чучка 2011, с. 109; пор.: Демчук, с. 86–87]), пор. пану Во(и)техови *Во(и)не* [1651 ЖК 14, 61 зв.]; па(н) *Гнево(ш)* Стрыжо(в)ски(и) [1588 ЖК 1, 363 зв.] – давнє усічено-суфіксальне ім'я з гіпокористичним суфіксом *-ош* < від моделі зразка *Гнѣвомиръ*, *Збыгнѣвъ*, *Лютогнѣвъ* [Чучка 2011, с. 125], пор. Лу(к)я(н) *Гнево(ш)* [1605 ЖК 4, 164 зв.]; *Домана* [1587 ЖК 1, 249 зв.] (З. в.) < *Дом-* < *Домаславъ*, *Домамиръ*, *Домажиръ* або < *Доманѣгъ* [Фаріон, с. 187; Чучка 2011, с. 166]. Усі з вищезазначених імен, крім *Гневошъ*, ідентифікують простолюдинів.

Лише у функції прізвищевих назв у пам'ятках Житомирщини XVI–XVII ст. трапляються оніми: Ива(н) *Бо(ж)ко* [1585 ЖК 1, 76], Данила *Бо(ж)че(н)ка* [1605 ЖК 4, 149 зв.] < *Божко* < *Богданъ*, *Богуславъ*, *Богутѣхъ*, *Божидаръ* або < безпосередньо від варіантів *Бож*, *Бож*а чи *Бож*о шляхом додавання суфікса *-ко* [Чучка 2011, с. 70]; «п-ну Езофу *Будилу*, хоружому мозы(р)скому» [1606 ЖК 4, 156 а зв.] < *Будило*, пор. рос. *Будиславъ*, чес. *Bohobud* [Демчук, с. 62]; «пану Мар'янинові *Володѣкевичу*, судьи земьскому Киевському» [1630 ЖК 8, 491], Макару *Володоквичу* [1482-1491 АЮЗР 7, 2, 9] < *Володо* – пестливий варіант двохосновних слов'янських імен *Володимир*, *Володислав*, *Всеолод* [Чучка 2011, с. 114]; пану Яну *Путяте* [1643 ЖК 10, 91], «п-на воеводи киевського кн-зя Дмитра *Путятича*» [1600 ЖК 4, 1, 90 зв.] < *Путята* – східнослов'янське ім'я з формантом *-ята*, похідне від *Путимиръ*, *Путиславъ* [Чучка 2011, с. 292; Демчук, с. 60]; шляхе(т)ны(и) Пет(р) *Собичъ* [1643 ЖК 10, 114] < *Соб(а)* < комп., пор. пол. *Sobiebor*, *Sobieslaw* [Демчук, с. 82]; а також утворення «indeclinabile + nomen»: пана Алексаньдра *Немирича* [1643 ЖК 10, 59 зв.] < *Немиръ*, пор. *Не[зна]миръ* [Демчук, с. 94; Чучка 2011, с. 259]; Степана *Нелюбовича* [1584 АЖМУ 111] < *Нелюбъ* < *Люб-*, пор. *Любомил*, *Любозар* [Демчук, с. 62]. М. О. Демчук зазначає, що слов'янські утворення з *не-* «... слід розцінювати як складноскорочені структури й розглядати їх не як композити, а як окремі вид відкомполітичних дериватів з формальними ознаками «indeclinabile + nomen»¹⁰.

2. Імена, які можна тлумачити і як відкомполітичні похідні, і як деривати від християнських імен: *Данюкъ* Нена(д) [1649 Р 311], *Данька* Серьгее(н)ка [1647 ЖК 12, 25 зв.] < *Дан-* (пор. *Дань* [Осташ, с. 514]) < *Данило*, *Богдан*, *Денис* [Трійняк, с. 100], *Данко*, наприклад, «у Карпатах співвідноситься здебільшого з іменем *Данило*, а на Балканах – також із *Богдан* та *Йордан*» [Чучка 2005, с. 186; Чучка 2011, с. 146]; *Мало(ш)* [1609 ДМВН 131] < *Мал-* + формант *-ош* < *Maloslavъ*, *Маломиръ* [Демчук, с. 59, 76–77, 90; Фаріон, с. 234] або < *Малахія* [ЛБ, с. 220], пор. *Малафе(ш)* Тимо(ш) [1609 ДМВН 131] (докладно див.: [Чучка 2011, с. 359]); *Ма(н)ка* Киселе(н)ка [1585 ЖК 1, 104], *Ма(н)ца* [1585 ЖК 1, 92] (З. в.), *Manczur Czognyszewicz* [1552 АЮЗР 7, 1, 148], *Maniuk Belikowicz* [1552 АЮЗР 7, 1, 149] < *Ман-*, пор. *Мань* Олексенько [1649 Р 198 зв.] < *Manislaw* [Демчук, с. 59, 77; Фаріон, с. 236] або < *Мануїл*, *Томан* [Чучка 2005, с. 362], пор. пано(м) Бо(г)даномъ *Маневичо(м)* [1643 ЖК 10, 139], Мо(и)се(и) *Ма(н)кеви(ч)* [1586 ЖК 1, 160]; *Ро(д)кови* [1606 ЖК 4, 368 зв.] (Д. в.) < *Родомиръ*, *Родославъ* або < *Родіон*, *Іродіон* [Чучка 2011, с. 306], пор. Степа(н) *Ро(д)кеви(ч)* [1587 ЖК 1, 306 зв.]; *Ра(д)ко* а Де(ш)ко А(н)дрееви(чи) [1586 ЖК 1, 215 зв.], *Радю(к)* Степанови(ч) [1595 ЖК 4, 1, 13] < *Рад-* < *Радиславъ* [Демчук, с. 63] або <

¹⁰ Демчук М. О. Зазнач. праця. – С. 95.

Радивонь < *Родіонъ* [ЛБ, с. 229], ще див. *Рад* [Чучка 2011, с. 359]; *Рахно* [1595 АЮЗР 6, 1, 246], *Рашко* [1595 АЮЗР 6, 1, 250] < *Рах-* (*Раи-*) < *Радомир*, *Радослав* [Чучка 2005, с. 478] або < *Рафаиль* [Керста, с. 124], пор. Serhey Roszko [1651 АЮЗР 6, 1, 576]; *Ста(с) Хоми(ч)* [1595 ЖК 4, 1, 13], *Ста(с)ка* Пу(д)чича [1609 ДМВН 153], П. П. Чучка підкреслює, що «генетично ім'я *Стась* – це слов'янське суфіксальне утворення, яке постало на базі календарного імені грецького походження *Євстахій* (через стадію варіантів *Остан*, *Стах*). Функціонально ж зближення (чи навіть ототожнення) імені *Стась* із омонімічним йому іменем *Станислав* настало тільки з часом, головним мотивом їх розмежування послужила звукова подібність їх ініціальних частин» [Чучка 2011, с. 331]; «прізвища з початковим *Стас-* < *Станіслав* або < *Анастасій*, *Остан*, *Стахій*» [Трійняк, с. 333]; *Ярошу* Глядови [1650 ЖК 13, 381 зв.], *Ярошка* [1588 ЖК 1, 359] (3. в.) < *Ярош-* – це давньослов'янське ім'я, співвідносне з календарними іменами *Ярема*, *Ярофій*, а в чехів та словаків – зі слов'янськими *Jaroslav*, *Jaromir* [Чучка 2005, с. 646; Фаріон, с. 321–322], пор. *Ерошь* Хома [1595 АЮЗР 6, 1, 251], *Ерошка* [1595 АЮЗР 6, 1, 246] (3. в.). Носіями цих імен виступають переважно представники нижчих верств суспільства; найуживаніший варіант *Ра(д)ко* (16 носіїв). Ім'я *Ярошь* наявне в іменуванні шляхти й простолюдинів (18 : 20).

Низка САІ стала твірною базою для прізвищевих назв і збереглася лише в їхньому складі: пна Ма(р)тина *Сташкевича* [1605 ЖК 4, 68] < *Сташко* < *Сташь* < комп., пор. укр. *Станиславъ*, болг. *Станимир* [Демчук, с. 63] або < христ. *Стахий* [Керста, с. 127]; Филипъ *Тишеви(ч)* [1618 ЖК 7, 1070], е(го) м(л) п: Кароля *Ты(ш)кевича* [1679 ОК 15, 1, 111], пнь Се(р)ге(и) *Тишкови(ч)* [1583 АЖМУ 60] < *Тишко* < комп. *Тихомир* або < христ. *Тихонъ*, *Тимофей*, *Євтихій* [Керста, с. 93; Чучка 2005, с. 552; Чучка 2011, с. 341].

3. Імена, які можуть мати як відкомполитне, так і відапелативне пояснення: *Беляк* Гуриновичъ [1595 АЮЗР 6, 1, 250], на думку П. П. Чучки, ім'я *Біляк* – давньоукраїнське іменне утворення з субстантивуючим суфіксом *-'ак* від прикметника *біл-* 'білий', однак не виключено, що постало від двохосновного слов'янського імені **Bělovoldъ* [Чучка 2011, с. 56], пор. болг. *Белизар*, *Белослав*, хорв. *Beligoj* [Демчук, с. 65]; *Малея* Дешковича [1618 ЖК 7, 925 зв.], у *Ма(л)ка* [1606 ЖК 4, 34] < *Мал-* < *Мал* < від апел. *маль* 'малий, невеликий, дрібний' або < комп. *Малодобръ*, *Маломиръ*, *Малославъ*, *Маловуй* і т.п. [Чучка 2011, с. 229, 226]; у *Мальшиа* [1605 ЖК 4, 228] (Р. в.) – ім'я, утворене від прикметника *малий* за допомогою суфікса *-'иш* або безпосередньо від від апелатива *малиш* 'малюк' [Чучка 2011, с. 228]; «*Мальшико*, *Денись*, *Гришко*, *Ивань Мишкевичи*» [1595 АЮЗР 6, 1, 246] < *Малиш* із демінутивним суфіксом *-ко* [Чучка 2011, с. 229] або < апел. *малишко* 'малюк' [Грінченко 2, с. 401], пор. Глухи(и) *Малы(ш)ка* [1609 ДМВН 131]; *Малютко* Степановичъ [1552 АЮЗР 7, 2, 183] < *Малюта* < *Мал-* + *-'ута* [Чучка 2011, с. 231, 226], пор. укр. *Malodobr*, болг. *Маломиръ* [Демчук, с. 59] та *малюта* 'малюк' [Грінченко 2, с. 402]; *Пу(д)ка* Климышына [1647 ЖК 12, 59] могло утворитися за допомогою форманта *-ко* від антропонімооснови *Руд-*, що пов'язана з кольоровим значенням 'рудий', або від двохосновних слов'янських імен *Rudomysl*, *Rudomir* або *Rudoslaw* [Чучка 2011, с. 310].

Проаналізувавши САІ, ми дійшли висновку, що в називанні простолюдинів наявна більша кількість дериватів чоловічих відкомполитних САІ (як і християнських), ніж в іменуванні шляхти. Так, коли в ідентифікації вищих верств населення імена *Вацлавъ*, *Войтехъ*, *Станиславъ* не мають жодного словотвірною варіанта, то в називанні простолюдинів вони наявні: *Вац(ь)ко*; *Войтко*;

Стан(ь)ко, Стас(ь), Стас(ь)ко, Стасюк. Найбільш поширеними онімами представників соціальних низів є САІ: *Богдань, Стас(ь), Борись, Ярошъ, Станиславъ, Войтехъ**, шляхти – *Станиславъ, Войтехъ, Богданъ, Ярошъ, Вацлавъ*, М. О. Демчук також відзначає порівняно значну частоту вживання імен-комполит *Станиславъ, Войтѣхъ* у XIV – XVII ст.¹¹ Жодного носія деривата *Стас(ь)* не виявлено серед привілейованих верств населення і *Вацлавъ* – серед простолюдинів (див. таблицю «Частота вживання популярних чоловічих САІ на Житомирщині XVI – XVII ст.»).

Таблиця

Частота вживання популярних чоловічих САІ на Житомирщині XVI – XVII ст.

№ з/п	САІ	Місце за частотою вживання простолюдинами			Місце за частотою вживання шляхтою		
		К-сть	% серед САІ	% серед усіх імен	К-сть	% серед САІ	% серед усіх імен
1.	Богданъ	39	22,3	0,67	25	8,47	0,9
2.	Стас(ь)	28	16	0,48	–	–	–
3.	Борись	20	11,4	0,34	2	0,68	0,07
4.	Ярошъ	20	11,4	0,34	18	6,1	0,64
5.	Станиславъ	7	4	0,12	138	46,8	5
6.	Войтехъ	6	3,43	0,1	62	21	2,2
7.	Войтко	6	3,43	0,1	–	–	–
8.	Владиславъ	–	–	–	6	2,03	0,21
9.	Вацлавъ	–	–	–	18	6,1	0,64

Отже, пам'ятки Житомирщини XVI – XVII ст. зрідка фіксують слов'янські автохтонні імена, які під тиском християнських імен майже виходять з ужитку (близько 3 % носіїв-простолюдинів, більше 10 % носіїв з вищих верств). Із 20 двохосновних САІ в аналізованому антропоніміконі виявлено 6: *Богданъ* (і його словотвірний варіант *Богданецъ*), *Богуфаль, Вацлавъ, Владиславъ, Войтехъ, Станиславъ*. Незначна кількість і відкомполитних безсуфіксних (*Богушъ, Борись*) та усічено-суфіксальних і суфіксальних дериватів (*Богдашъ, Гневошъ; Богушко, Войтко, Стан(ь)ко* та ін.). Низка досліджуваних імен могла утворитися як від САІ, так і від християнських імен або й апелятивів: *Данько, Малей, Ман(ь)ко, Стас(ь), Малишко* тощо. В ідентифікації представників соціальної верхівки майже відсутні словотвірні варіанти розглянутих САІ, натомість популярними є повні імена *Станиславъ, Войтехъ, Богданъ* (див. табл.). Частина САІ наявна лише в складі прізвищевих назв: *Божко, Будило, Волод(ь)ко, Сташкевичъ, Тишкович* тощо, завдяки чому вона й збереглася.

* Імена подано в напрямку спадання їхньої популярності.

¹¹ Демчук М. О. Зазнач. праця. – С. 39.

Список використаних джерел та їх умовних позначень

АЖГУ – Актова книга Житомирського гродського уряду 1611/ Підгот. до вид. А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2002. – 392 с.

АЖГУ 1 – Акти Житомирського гродського уряду: 1590 рік, 1635 рік / Підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2004. – 251 с.

АЖМУ – Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 pp.) / Підгот. до вид. М. К. Бойчук. – К.: Наукова думка, 1965. – 191 с.

АЮЗР – Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов. – К., 1859–1914 (перша цифра означає частину, друга – том).

Грінченко – Словарь української мови / Упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. – К., 1907–1909. – Т. 1–4.

Демчук – Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV – XVII ст. / М. О. Демчук. – К.: Наукова думка, 1988. – 172 с.

ДМВН – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.: Зб. акт. док. / Підгот. до вид. В. В. Німчук та ін. – К.: Наукова думка, 1981. – 316 с.

ЖК 1 – Актова книга Житомирського гродського суду (1582–1588 pp.) // Зберігається в ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 1. – 367 с.

ЖК 10 – Актова книга Житомирського гродського суду (1643 р.) // Зберігається в ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 10. – 400 с.

ЖК 12 – Актова книга Житомирського гродського суду (1647–1648 pp.) // Зберігається в ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 12. – 115 с.

ЖК 13 – Актова книга Житомирського гродського суду (1649–1650 pp.) // Зберігається в ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 13. – 675 с.

ЖК 14 – Актова книга Житомирського гродського суду (1651–1652 pp.) // Зберігається в ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 14. – 379 с.

ЖК 4 – Актова книга Житомирського гродського суду (1605–1606 pp.) // Зберігається в ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 4. – 448 с.

ЖК 4, 1 – Актова книга Підкоморського суду Житомирського повіту Київського воеводства (1584–1644 pp.) // Зберігається в ЦДІАК України: ф. 4, оп. 1, од. зб. 1. – 208 с.

ЖК 7 – Актова книга Житомирського гродського суду (1617–1618 pp.) // Зберігається в ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 7. – 1451 с.

ЖК 8 – Актова книга Житомирського гродського суду (1630 р.) // Зберігається в ЦДІАК України: ф. 11, оп. 1, од. зб. 8. – 939 с.

Керста – Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст.: Чоловічі іменування / Р. Й. Керста. – К.: Наукова думка, 1984. – 152 с.

ЛБ – «Лексикон словеноросійський» Памви Беринди / Підгот. до вид. В. В. Німчук. – К.: Вид-во АН Української РСР, 1961. – 272 с.

ОК – Актова книга Овруцького гродського суду (1678–1680 pp.) // Зберігається в ЦДІАК України: ф. 15, оп. 1, од. зб. 1. – 411 с.

Осташ – Осташ Р. І. Індекс власних особових імен / Р. І. Осташ, Н. Л. Осташ // Реєстр Війська Запорозького 1649 року: Транслітерація тексту. – К.: Наукова думка, 1995. – С. 513–516.

Р – Реєстр Війська Запорозького 1649 року: Транслітерація тексту / Підгот. до друку: О. В. Тодійчук (голов. упоряд.), В. В. Страшко, Р. І. Осташ, Р. В. Майборода. – К., 1995. – 592 с.

Трійняк – Трійняк І. І. Словник українських імен / Відп. ред. І. М. Железняк. – К.: «Довіра», 2005. – 509 с.

Фаріон – Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним

словинком) / І. Д. Фаріон. – Львів: Літопис, 2001. – 371 с.

Чучка 2011 – Чучка П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник / Павло Чучка. – Ужгород: Ліра, 2011. – 428 с.

Чучка 2005 – Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник / Павло Чучка. – Львів: Світ, 2005. – 704 + XLVIII с.

апел. – апелятив

болг. – болгарське ім'я

Д. в. – давальний відмінок

З. в. – називний відмінок

комп. – ім'я-комполит

пол. – польське ім'я

Р. в. – родовий відмінок

рос. – російське ім'я

серб. – сербське ім'я

словац. – словацьке ім'я

укр. – українське ім'я

хорв. – хорватське ім'я

христ. – християнське ім'я

чес. – чеське ім'я

чол. – чоловіче ім'я

Леся Ящук

Славянские личные имена Житомирщины XVI – XVII вв.

В статье анализируются славянские собственные личные имена памятников Житомирщины XVI – XVII вв.: имена-комполиты, откомполитные дериваты (бессуффиксальные, суффиксальные и усеченно-суффиксальные); внимание акцентируется на употреблении таких онимов представителями социальных низов и привилегированной верхушки; для сравнения привлечены и другие группы антропонимов, в частности отчества и фамильные названия.

Ключевые слова: *славянские автохтонные имена, имена-комполиты, откомполитные дериваты.*

Lesia Yashchuk

The Slavonic personal names of Zhytomyr region 16-17 centuries.

The article analyzes the Slavonic personal names of Zhytomyr region 16-17 centuries., in particular the name-composites and composite derivatives (without-suffixes, shortened -suffixes, suffixes variants); the attention is focused to the frequency of the use of such onyms representatives of the lower classes and the privileged elite; for comparison involved anthroponyms the other groups in particular the names, the surnames and the patronymic names.

Key words: *autochthonous Slavonic names, name-composites, composite derivatives.*